

T O P L U M S A L

236
AĞUSTOS
2013

*Avrupa Resminde
Mitolojik Konulu
Resimler
Zerrin İren Boynudelik*

Muhaliğ Görüşleri Nedeniyle 1945'te ABD'ye Giden

Muzaffer Şerif Hakkında FBI Soruşturması

Sertan Batur'un yazısı, Sayfa 18

**Hadrianopolis Savaşı ve
Roma İmparatorluğu için
Yarattığı Sonuçlar**

Mustafa H. Sayar

**Nereden geldiler,
nereye giderler?**

Hemşinliler Kimdir?

Cemil Aksu

**Osmanlı İstanbul'unda Kent içi Tarımsal
Toprak Kullanımı ve Dönüşümleri**

Yedikule Bostanları

Aleksandar Shopov - Ayhan Han

NTV Tarih neden kapatıldı?

Ahmet Kuyaş'a Sorduk

Söyleşi: Ahmet Akşit

OSMANLI İSTANBUL'UNDA KENT İÇİ TARIMSAL TOPRAK KULLANIMI VE DÖNÜŞÜMLERİ YEDİKULE BOSTANLARI

ALEKSANDAR SHOPOV - AYHAN HAN

Yedikule bostanlarında mevcut su kuyuları, su havuzları ve diğer yapılar Osmanlı tarım teknolojisi hakkında daha kapsamlı ve gözlemlenebilir bilgiler sunmaktadır. İstanbul Büyükşehir ve Fatih belediyelerinin müdahalesi nedeniyle bu alanda gerçekleşmesi önemli Osmanlı İstanbul'unda 15. ve 18. yüzyıllar arasında kent içi tarımsal toprak kullanımı üzerine yapılabilecek araştırmalar yapılamamaktadır. Bu makale Yedikule bostanları örneğinden hareketle tarımsal arazi kullanımının genişlemesi ve buna eşlik eden yapı inşa süreçlerini anlatıyor.

Yedikule bostanlarının yok edilişi sadece tarihsel dokuyu zedelemiyor, bölgede bahçecilik yapan insanların geçim kaynaklarını da kurutuyor. Fotoğraftaki çocuk "Gelecek nesile taş değil tarih gerek" pankartı taşıyor.

Fransız Devrimi yıllarında, imparatorlukta bitki çeşitliliği, iklimi gibi konuları araştırmak için İstanbul'u ziyaret eden Fransız hekim Olivier, Kadirga Limanı bostanlarını görünce oldukça şaşırır. Kendisini şaşırtan ne bostanların güzelliği ne de bostanlarda üretilen sebzelerin çeşitliliği ve lezzetidir. Ona yabancı gelen ve onun anlam veremediği olgu; kara taşımacılığı oldukça sınırlıyken, devletin Kadirga bölgesini denizden tahıl ve emtia taşımacılığının merkezi hâline getirmemiş olmasıdır.¹

Olivier'in gözlemlerinin 18. yy sonu İstanbul'u hakkında çok önemli bilgiler vermekle birlikte İstanbul kent içi tarımsal arazileri üzerinde kapsamlı bir anlatı olduğunu düşünmüyoruz. 1796 İstanbul'u Olivier'in ideal kent anlayışının dışındadır. Ayrıca 20. yy Osmanlı tarihçiliğinin Olivier'in kent anlayışı ile ortak bir tutuma sahip olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul sur içi tarımsal arazileri üzerine şu ana kadar kapsamlı ve detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Elde olan çok değerli birkaç eser ise daha çok İstanbul'un

iaşe sorunları ve tüketim alışkanlıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalar İstanbul'u tüketen bir canavar olarak ele almıştır.²

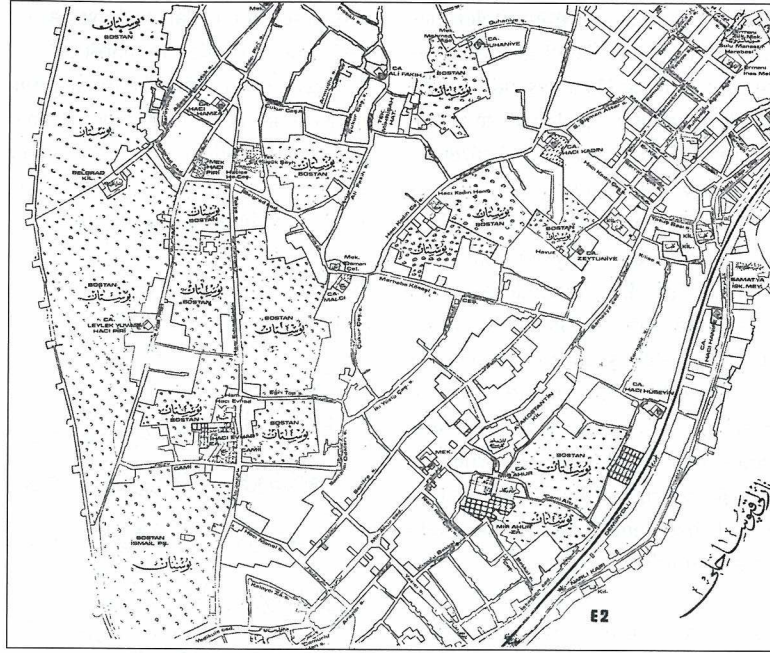
Bu tarihsel anlatı sadece Osmanlı şehirlerinin değil, aynı zamanda yakın döneme kadar antik Roma kentlerinin de anlatısıdır.³ İstanbul kentinin büyümesi hakkında ise 15. yüzyıldan sonraki dönemler üzerinde yapılan çalışmalar yine kentin kendisini bir tüketim canavarı olarak görmüştür ve kent tarihini yapı inşa sürecine eşit-

lemiştir. İstanbul sur içindeki önemsenmeyen, göz ardı edilen tarımsal araziler hiçbir zaman kent tarihinin yapı inşa süreçleri ile ilişkilendirilmemiş ve hiçbir zaman tarihselleştirilmemiştir. Bilimsel faaliyetlerdeki bu tip sınırlamalar, sur içindeki bostanların araştırma konusu olmaktan çıkmasına neden olmuştur.

Bu kısa makalede sur içi Yedikule bostanları örneğinden yola çıkarak İstanbul kent içi tarımsal arazilerinin genişlemesini ve buna eşlik eden yapı inşa süreçlerini anlatmayı deneyeceğiz. Kent içi tarım arazilerindeki vakıf mülklerinin izini sürmek suretiyle tarım arazilerinin kent içindeki dağılımından ve genişlemesinden bahsedeceğiz. Bu ise nihayetinde sur içi tarım arazilerinin veya tarım arazileri etrafındaki parsellerinin rantı yüksek arzu edilir yerler olduğunu gösterecek. Ve bu tarımsal üretim alanlarının tarihini anlatmadan İstanbul kent içi ekonomisi ve şehirleşmesinin tarihsel sürecini anlatmak mümkün değildir.⁴

Sur içindeki tarımsal arazilerin dağılımı ve genişlemesi örneğine en iyi Ayasofya Vakfı muhasebe defterlerindeki veriler yoluyla ulaşabiliyoruz. 1491 tarihli Vakıf Muhasebesi'nde Ayasofya Vakfı'nın sur içinde sahip olduğu tarım arazilerine dair herhangi bir atıf yokken, 1765 tarihli III. Mustafa Vakfı'nda Ayasofya Vakfı'nın sur içindeki Langa bostanında büyük bir tarım arazisine sahip olduğu belirtilmiştir.⁵ Bahçıvan odaları, samanlık, ahır, su dolabı ve su kuyusunu inşa etmek için nitelikli sermaye gerektiren bu tarım arazilerinin İstanbul sur içine ne ölçüde yayıldığını, ne büyüklükte bir alanı kapladığını belirlemek bir hayli zordur. Bununla birlikte 1735 tarihli bir kefil defteri İstanbul *intra muros*'unda 344 bostanda 1381 bostancının çalıştığını belirtir ve bu rakamlar İstanbul kent içi tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu hakkında bir fikir vermektedir.⁶

Yedikule sur içindeki tarımsal araziler hem bu Kefil Defteri'nde hem de Bizans kaynaklarında verimli ziraat alanları olarak kayıt edilmesine rağmen ilk İstanbul tahrirlerinde bu

19. yüzyılda İstanbul Haritası. Hazırlayan Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958.

Yedikule sur içindeki tarımsal araziler hem Kefil Defteri'nde hem de Bizans kaynaklarında verimli ziraat alanları olarak kayıt edilmesine rağmen ilk İstanbul tahrirlerinde bu mekânların kaydına rastlanmamaktadır.

mekânların kaydına rastlanmamaktadır. İstanbul kent içindeki binaların tahririnin derc edildiği 1455 tarihli Tahrir Defteri, Yedikule sur içi arazisinin yakınındaki İpsomethya'da (Samatya) bostancı haneleri ve bu bölgede bir bey bahçesinden bahseder.⁷ İlk kopyası 1422 tarihini taşıyan, fetihten 30 yıl öncesi İstanbul'unu betimleyen Cristoforo Boundelmonte haritası Samatya'daki Studios Manastırı ve sur duvarları arasında batıya doğru uzanan araziye ağaçlarla gösterir.⁸

1546 tarihli Vakıflar Tahrir Defteri'nde Yedikule sur içi arazisinden bahsedilmemektedir. Bu bölgeye dair, defterin nadir referanslarından birisi olan Hızır Kethüda bin Abdullah'ın 1497 tarihli vakfiyesinde Silivri Kapı'da surlar içindeki bölgenin bir kısmı boş arazi olarak tarif edilmiştir.⁹ 16. yüzyılın ilk yarısında sadrazam ve yüksek bürokratların vakıfları daha çok Galata bölgesindeki tarım arazilerinde faaliyet göstermekteydi. 54 sene sonrasına ait bir tahrirde (1600) artık Yedikule sur içi bölgesinde belirgin bir yapılaşma ve insan faaliyetine rastlıyoruz. Def-

ter kaydında vakf-ı Devlet Han bin Hacı Bâli'nin 1563 tarihinde Belgrad Mahallesi'nde sahip olduğu bir hadikanın (bahçe) aylık gelirinden 15 akçenin Emir-i Ahur Zaviyesi'nde yaşayan dervişlere verileceği belirtilmiştir.¹⁰

Yine aynı defterde Belgrad Kapı yakınlarında Samatya bölgesinde Bahçe-i Büzürg (Büyük Bahçe) isimli bir bahçenin kaydı vardır. Bu bahçenin yıllık hâsılatı (2.830 akçe), Aksaray yakınlarındaki 17 adet dükkânın senelik gelirine eşittir (2.928 akçe).¹¹ Şehir içindeki tarımsal alanların ne kadar değerli olduğunu ise Langa bostanlarında Süleymaniye Vakfı'na ait 18 adet bostana müdahale edilmemesi hakkındaki 1585 tarihli bir hükümden çıkartabiliyoruz.¹²

Şehir merkezindeki pazarlara yakınlık Langa bostanlarının değerini artırmıştır ancak bu yakınlık bu bostanlarda yapılaşma tehlikesini de ortaya çıkarmıştır. 16. yüzyılın sonlarına doğru nüfus artışıyla birlikte İstanbul'un tarımsal üretim alanları Yedikule Surları'na doğru genişlemiş

1634-35 tarihli
Bayram Paşa
Vakfiyesi'nden
(TT.d 759 s. 42
(104_ 1634-1635).

ve bu araziler zirai üretim siteleri haline dönüşmüştür. Elimizdeki belge-
re göre, Belgrad Mahallesi'nde 1563'te
ilk defa kaydına rastlanan ve 22 yıl
sonra Langa bostanlarındaki düzenle-
me ile tekrar karşımıza çıkan İstanbul
sur içindeki tarımsal arazilerin gelişi-
mi hakkında bazı tespitler yapmamız
mümkündür. Bu dönemde kent içi
tarımsal arazileri Yedikule Surları'na
doğru genişlemiş ve buna paralel ola-
rak, Silivri Kapı'nın önünde 1551'de ve
Yedikule Kapısı civarında 1575 tari-
hinde kent yapılaşmasının örnekleri
olarak Hadım İbrahim Paşa Camii ve
Hacı Evhad Camii yine aynı dönemde
inşa edilmişlerdir.

1634/1635 tarihli Bayram Paşa
Vakfiyesi'nden bu tespitimizi doğru-
layabiliyoruz. Bu vakfiyeye göre sur
içindeki tarımsal alan sur duvarına
kadar ulaşmıştır. Vakfiyede bir meyve
bahçesinin sınırları şöyle anlatılıyor:
"...mamhiye-i İstanbul'da el-Hac Piri
Mahallesi'nde mescid cidarı ve ba-
zen Ebubekir Paşa vakfeylettiği oda-
lar ve bazen Mehmed Efendi ibn-i
İbrahim'in mülkü ve bir taraftan
mahmiye-i mahkiyye hısın-ı cidarı
ve bir tarafı tarik-i hass ve bir tarafı
tarik-i amm ile mahdud ..."¹³ Burada
söz geçen bahçe hısın-ı cidar (sur
duvarı) ve bugünkü Hacı Piri mescidi
duvarının arasındadır. Aynı meyve
bahçesine 1708 tarihli başka bir va-
kıfiyede de rastlanılır: "mâhmiyye-i
mezburede Yedikule kurbunde Hacı
Piri mahallesinde kâin bir tarafın-
dan Bayram Paşa Vakfı bostanı ve
bir tarafından Belgrad Kilisesi ve bir
tarafından Şeytanoğlu menzili ve bir
tarafından tarik-i amm ile mahdud
bir kebir bostan kuyusu ve dolab ve
bahçıvan odası ve kenef ve samanlık
ve ahuru müştemil mültefit el-eşcar
bostan tabir olunur mülk bahçeyi..."¹⁴
Demek ki bu iki meyve bahçesi bu-
günkü Belgrad Kapu, Panagia Rum
Kilisesi (Belgrad Kilisesi) ve Hacı Piri
Camii arasında kalan üçgen içindedir
ve surlara yapışıktır.¹⁵ Halihazırda (5
Temmuz 2013 tarihinde başlayarak)
Fatih Belediyesi'nin İstanbul Büyük-
şehir Belediyesi ile ortaklaşa yürüttü-
ğü Yedikule- Silivri Kapı arası park ve
rekreasyon alanı projesi kapsamında
yıkıldığı bostanlar ve kapatmaya ni-

yetlendiği su kuyuları ve havuzlar bu
vakfiyede zikredilen yapılardır.

17. yüzyıl ortalarında İstanbul tarım
arazilerinin kent içinde genişleme-
sini ve üretimdeki artışı, 500 nefer
ağaç aşıcısı olduğundan bahseden
Evliya Çelebi de doğrulamaktadır.¹⁶
Bu rakamlar ne kadar abartılı olsa da
Evliya Çelebi'nin anlatımı şehir için-
de çok aktif bir tarımsal faaliyete ve

اولاد من اولاد بري دخی محیة لستانبول
الحاج بري مسجدی جلاری و بعضا
لوک پاشا و فایلدی و کوردر و بعضا
محمد رفیع دینار و ایلمرلیکی و بر طرفین
محیة محکمه حصنی جلاری و بر طرفین
خاص و بر طرفین عامر ایلمر و بر طرفین
حاروی و داخلیه و ایلمر بیت علوی بی
و بر قسری و بر طبخی و بر کلاهی و بر دیت
سفلی بی و بر حوضی و ایلمر دولا بویونی
و ذات اشجار مشرق منوعه حدیفه بی و
خارجیه بی ایلمر بیت علوی و بر طرفین
و بر طبخی و بر بخوری مشرق اولاد ملک
منزل در و بر دخی محیة محکمه و نواف
بانار و ده واقع اباص فیکر و قنندن
اولوب نارنج کابلدیزیکر و ایلمر متغیر
مخوف اولوب وقفه عمارت و مرقد و سا

ürün çeşitliliğine işaret etmektedir.
Örneğin bahçelerde üretilen meyve-
lerden armut, nar, kayısı, incirin yanı
sıra şeftalinin çeşitliliği kayda değer-
dir: dilberan şeftalisi, papa, sultânî,
cânî, baba, derrâki, çelebi, cüce
şeftalileri.¹⁷ Evliya Çelebi birçok ma-
halledeki meyve çeşitliliği hakkında
bilgiler verirken Yedikule'de yetişen
ürünler hakkında bilgi vermemekte-
dir.

Yedikule bostanları hakkında en de-
taylı ve kapsamlı bilgilere 1735 tarihli
bir Kefil Defteri'nde ulaşıyoruz. Def-
ter İstanbul sur içindeki bostanların
bir tahriri olup, bostancılar, kiracılar
ve memleketleri hakkında bilgiler

vermektedir. Defterde İstanbul sur
içindeki 344 adet bostandan Yedikule
Kapısı'ndan Silivri Kapı'ya kadar uza-
nan sur dibi bölgesi ve çevresinde 9
tane bostan ve sur içinde çalışan top-
lam 1.381 bostancının 52 neferinin bu
bölgede çalıştığı kayıt edilmiştir.¹⁸ Söz
konusu bölgede çalışan bostancıların
büyük çoğunluğu Hristiyan olup Ma-
kedonya bölgesinden -Sarıgöl, Ostro-
vo, Vodina, Selanik, Manastır, Ohri,
Pirlepe, Eğridere, Nikita- gelmişlerdir
ve ayrıca isimlerinden Slavca konu-
tuklarını tahmin etmekteyiz.¹⁹

Bu bostanlar Hacı Evhad ve Hacı Piri
mahallelerinde ve ayrıca Horoslu Çeş-
me mahallinde olup, bazılarını 1786
tarihli Kauffer ve J. B. Le Chevalier'in
haritasından doğrulayabiliyoruz.²⁰ Bu
haritada Yedikule'de sur içinde göste-
rilen İsmail Paşa Bahçesi bu defterde
İsmail Paşa Saray Bostanı adıyla geç-
mektedir. Kefil defterinde, yukarıda
bahsedilen vakfiyelerde isimlerine
rastladığımız Bayrampaşa Bostanı
(2 adet) ve Hazinedarbaşı Süleyman
Bostanı'nı tespit ediyoruz. İsmail
Paşa, Bayram Paşa, Hazinedarbaşı Sü-
leyman Ağa 17. yüzyılın rical-i devlet
arasındadır: Bayram Paşa IV. Murad'ın
sadrazamı, İsmail Paşa 1688'de sadra-
zam, Hazinedarbaşı Süleyman Ağa ise
II. Mustafa'nın saray hazinedarıdır.
16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren
bölgede hızlanan tarımsal faaliyetle-
rin 17. yüzyılda yoğunluğu artmıştır
ve yukarıdaki devlet yöneticileri eli-
mizdeki kaynaklardan edindiğimiz iz-
lenimlere göre bu bölgeye yoğun bir
yatırım yapmışlardır. Ve muhtemelen
1734 yılına gelinceye değin bölgede
boş arazi kalmamıştı. Bu deftere göre
Yedikule bölgesinde (Hacı Evhad,
Hacı Piri ve Horoslu Çeşme) 29 tane
bostanda 140 nefer bostancının çalış-
tığı tespit edildi. Bu bostanlardan kaç
tanesinin vakıflara temlik edildiğini
tespit edemesek de bu süreçte daha
çok yönetici sınıfın vakıflarının böl-
geyi paylaştığını söyleyebiliriz. Evliya
Çelebi'nin döneminde ise Yedikule
bölgesinde yoğun bir tarımsal faaliyet
olmamasından dolayı, *Seyahatnâme*
daha çok Langa, Narlıkapı, Çukurbos-
tan ve Yenibahçe bağlarından bahse-
diyor. Zaten Evliya'nın çağdaşı olan
Bayram Paşa'nın vakfı bu dönemde

henüz bölgeye adını atmıştı. O sıralarda gelişme halinde olan bu bölgenin meyvesi Evliya'nın dikkatini çekmemiş olsa gerek.

17. yüzyıl sonunda kent içinde yeni tarımsal alanların açılmasını ve kentsel yapılaşmanın izini sürmek için bölgenin topografyasını anlamamız gerekmektedir. 16. yüzyılın meşhur tarımsal alanları olarak bilinen Langa bostanlarının topografyası sonraki yüzyılda yeni yeni ortaya çıkan bostanların topografyasından farklıdır. Lykos Deresi'nin denize döküldüğü ağızda yer alan Langa bostanları denize yakinken ve yükseltisi daha azken, Belgrad Kapı ve Silivri Kapı civarında tespit ettiğimiz ve 17. yüzyılda vakıflara temlik edilen yeni bostanların dere yatağından uzakta ve yüksek irtifada konumlandığı gözlemlenmiştir. Yeni bir topografyada açılan yeni bostanlara sarf edilen emek ve sermayeyi tamamen tespit etmek mümkün değildir. Ancak bir önceki dönemde açılan tarım alanlarına nazaran daha yoğun emek ve sermayenin sarf edildiğini söyleyebiliriz. Yoğun tarımsal üretimin icra edildiği bu işletmeler su kaynaklarına uzak olduklarından dere yatağındaki bostanlara nazaran suya erişimleri muhtemelen daha zordu.

Yedikule-Silivri Kapı hattındaki tarım arazisi kanal sulamacılığından yoksundur ve Yedikule bostanları sur dışındaki derenin oluşturduğu vadinin doğu eteklerinde yer alıp, bölgedeki yeraltı suları sur civarındaki tarım alanlarını su kuyuları vasıtasıyla besliyordu. Yedikule'den Silivri Kapı'na doğru iç ve daha yüksek bölgelere doğru ilerledikçe ve dere yatağından uzaklaştıkça açılan kuyuların derinliği muhtemelen artmaktadır.

Ayrıca sur içinde denize yakın olan topraklarda taban suyuna ulaşmak için kazılacak kuyuların derinliğine nispeten, Kocamustafapaşa yamacına tırmandıkça taban suyuna ulaşmak daha da zorlaşmakta olabilir. Zaten bahsini ettiğimiz Bayram Paşa ve Hazinedar Süleyman'ın bostanları bunun tipik bir örneğidir. 17. yüzyılın ilk yarısında kurulan Bayram Paşa mey-

ve bahçesi ve yarım asır sonra kurulan Hazinedar Süleyman'ın meyve bahçesi suya erişimin çok daha kolay olduğu araziler üzerinde yer almıştır. Hazinedar Süleyman'ın meyve bahçesi Belgrad Kilise'ye daha yakındır ve Bayrampaşa'daki bostanlardan daha yüksek irtifadadır. Yedikule sur içindeki deniz kenarı ve sur dışında dere yatağındaki araziler zaman içinde vakıflar tarafından parsellendikçe, bu bölge çevresinde bostan arazisine sahip olmak isteyen herhangi bir talep için daha yüksek irtifadaki alanlar -örneğin Kocamustafapaşa yamaçları- kalmıştı. 16. yüzyıl İstanbul'unun

حاله سند كان بوطر فدن بيم باشا و قفي
بستان بوطر فدن بلغراد كيسه سي و بوطر فدن
شيطان او غلى منزلي و بوطر فدن طريق عام
اياله محدودي بركي بستان ايق سي و دولاب
وباغچون او طه سي و كيف و صا نلق و نوا
مشتمل ملتفة الاشجار بستان تغير اولو نودك
باغچه بي و يه محبة مغروره ده قدر غلماق
قرينه شهسوار حاله سند واقع بوطر فدن
الحاج حسن ملكي و بوطر فدن سليمانچلي

en önemli tarımsal alanı ve büyük bir parçası Süleymaniye Vakfı'na ait olan Langa bostanları ise Likos Vadisi'nin denizle bulunduğu noktada bulunmaktadır.

Yedikule-Silivri Kapı hattında uzanan bölgede tarımsal ürünlere yapılan yatırımın yükselmesi, pazarda tarım ürünlerine olan talebin yükselmesi nedenine bağlı olabilir. Buna ek olarak, üretime yapılan masrafların düşmesine neden olabilecek işgücü fazlasını bir diğer değişken olarak alabiliriz. Örneğin daha önce bahsettiğimiz 1735 tarihli defter 51 nefer kefilsiz bostancıyı belirtmiştir ve bu işgücü fazlası şehir dışına gönderilmiştir.

Bunun yanı sıra bu yeni topografik düzende tarımsal alanların açılmasını kolaylaştıran yeni bir teknolojik değişimin olup olmadığı araştırılmayı beklemektedir.

İstanbul'un kent içi tarımsal üretiminin kent içindeki dağılımını anlamak için İstanbul topografyası üzerinde düşünmek gerekiyor. Yeraltı sularını daha iyi anlayabilmek için bugün mevcut olan Yedikule civarındaki kuyuların daha ayrıntılı bir incelemesi zorunludur. Maalesef Fatih Belediyesi'nin 'Yedikule Kapı ile Belgrad Kapı arasında Kara Surları İç Koruma Rekreasyon Projesi' adı ile uygulamaya koyduğu park ve rekreasyon alanı projesi bölgenin topografyasını değiştirmektedir. Bu proje uygulandığı takdirde bölgedeki bostanlar, kuyular ve Osmanlı İstanbul'unun kentsel tarım mirasından günümüze ulaşabilmiş diğer nadir yapılar ve pratikler yok olacaktır. Tarihsel metinlerde anlatılıp, günümüz şartlarında karşılığını zor bulduğumuz bu türden yapıların yok edilmesi aynı zamanda Osmanlı döneminde kent içi tarımsal üretim konusundaki bilimsel çalışmaların niteliğini de etkileyecek, bu konuda alan araştırmalarının yürütülmesini imkânsız kılacaktır.

Bu çalışmamızda Bizans döneminde bölgedeki tarımsal faaliyetleri göz ardı etme niyetinde olmadık. Daha ziyade Osmanlı dönemi metinleri ve haritaları üzerinden 15.- 18. yüzyıllarda Yedikule bölgesi hakkında tespitler yapmanın imkânını aradık. 1453'ten sonra İstanbul'un büyümesini anlamak, kent içindeki tarım alanlarıyla birlikte gerçekleşen değişikliği göz önünde bulundurmakla mümkün olur. Vakfiyelerden ve diğer arşiv belgelerinden gözlemlediğimiz kadarıyla kentleşme ve kentin büyümesi, kent içinde belirli bölgelerde zirai faaliyetlerin yoğunlaşması ile ilerlemiştir. 17. yüzyılda Yedikule-Silivri Kapı bölgesinin yoğun tarımsal faaliyetlerin gerçekleştiği bir alan olarak ortaya çıkması, devlet yöneticilerinin bölgeye olan yatırımlarının bir sonucu idi. Bu tarımsal arazinin en belirleyici özelliği daha yüksek bir irtifada ve Lykos Deresi gibi su kaynağına uzakta

1709 tarihli
Hazinedarbaşı
Süleyman
Ağa'nın
Vakfiyesi.

1786 tarihli J. B. Le Chevalier'in haritası.

KAYNAKLAR

- Barkan, Ömer Lütfi. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 953 (1546) Tarihli*. İstanbul: Baha Matbaası, 1970.
- Canatar, Mehmet. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 1009 (1600) Tarihli*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2004.
- Eldem, Edhem, Daniel Goffman, and Bruce Masters. *The Ottoman City Between East and West: Aleppo, Izmir, and Istanbul*. Cambridge University Press, 1999.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, Vol.1, ed by

- Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).
- İnalcık, Halil. *The Survey of Istanbul 1455: the text, English translation, analysis of the text, documents*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Faroqhi, Suraiya. "Supplying Seventeenth – and Eighteenth Century Istanbul with Fresh Produce", *Nourrir les Cités de Méditerranée: Antiquité-Temps Modernes*, (eds.) Brigitte Marin and Catherine Virlouvet, Paris: NJ: Princeton University Press, 2003, s.273-301.
- Kublay, Ayşe Yetişkin, *İstanbul Haritaları 1422-1922*, Denizler Kitabevi, 2009.
- Müler-Wiener, Wolfgang, *İstanbul Limanı* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), 1998.

konumlanmış olmasıdır. Muhtemelen bu yeni kent içi tarım alanında yeraltı sularından faydalanmak için daha yoğun emek gerekmekteydi. Varlığını 17. yüzyıla kadar takip edebildiğimiz bu alanda mevcut su kuyuları, su havuzları ve diğer yapılar bizlere Osmanlı tarım teknolojisi hakkında daha kapsamlı ve gözlemlenebilir bilgiler sunmaktadır. Konu üzerinde daha kapsamlı topografya araştırmaları şart olmakla birlikte İstanbul Büyükşehir ve Fatih belediyelerinin bu bölgeye müdahalesi nedeniyle bu fırsatı kaçırmak üzereyiz.

ALEKSANDAR SHOPOV
HARVARD ÜNİVERSİTESİ

AYHAN HAN
MASTIR ÖĞRENCİSİ, BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

DİPNOTLAR

- Olivier, Rolin, *Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)* (Çev. Oğuz Gökmen), Ayıldız Matb. Ankara 1977. ss. 49-50.
- Eldem, Edhem, Daniel Goffman, and Bruce Masters. *The Ottoman City Between East and West: Aleppo, Izmir, and Istanbul*. Cambridge University Press, 1999.
- Whittaker, C. R. (1990) "The consumer city revisited: The Vicus and the City", *Journal of Roman Archaeology* 3. s. 110-118.
- Ayrıca şehrin çevresinde uzanan arazilerin tarımsal üretime açılması ve şehrin kendisinin tarihsel süreç içinde bu tarım arazilerine doğru yayılması İstanbul kent tarihinin önemli bir unsurdur.
- "Langa Yeni Kapusu kurbünde müceddeden küşad olunan kapu haricinde vâki' cedâr-ı hısn cânibinde olan terbi'en on bir bin dört yüz altmış sekiz zirâ' arsasının Ayasofya-ı Kebir Câmii Şerifi Vakfı'na senevî üçyüz akçe mukâta'ali ve mâ'adâ terbi'en altmış sekiz bin yedi yüz yigirmi dört zirâ' arsası müceddeden sedd ü bend ile deryadan doldurma emlâk-ı hümayûndan olub... terbi'en seksen bin yüz doksân iki zirâ' bostan..." EV.VKF 24/11 vr.no 1/5-6 (29.Z.1178/ 19 Haziran 1765).
- Bu defterde Hassa Bahçeleri'ne değinilmemiştir. Hassa Bahçeleri ile birlikte söz konusu 344 adet bostan, İstanbul kent içindeki tarım alanlarının büyüklüğünü ve tarımsal üretimin niteliğini anlatmaya yeterlidir. D.BŞM 1841 s.62 (15.Za.1147/ 8 Nisan 1735).
- İnalcık, Halil. *The Survey of Istanbul 1455: the text, English translation, analysis of the text,* İş Bankası Kültür Yayınları, 2012..s. 359.

- Müler-Wiener, Wolfgang, *İstanbul Limanı* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), 1998. s.4.
- Barkan, Ömer Lütfi. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 953 (1546) Tarihli*. İstanbul: Baha Matbaası, 1970.s. 78.
- Canatar, Mehmet. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 1009 (1600) Tarihli*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2004. s. 617.
- a.g.e. s. 601.
- A.DVNS.MHM.d 32 s.10 (8.R.993/ 9 Nisan 1585).
- Ayrıca Kadırga Limanı'nda içerisinde meyve ağaçlarının olduğu bir bostan da Bayram Paşa Vakfı'na temlik edilmiştir. TT.d 759 s. 42 (104/ 1634-1635).
- TS.MA.d. 6946 s.14 (29.Z.1120/ 11 Mart 1709).
- Özet olarak bu alıntıda bahsedilen bahçe Hacı Piri Mahallesi'nde olup, mescid duvarı, Ebubekirpaşa'nın vakfettiği odalar, Mehmet Efendi'nin mülkü, sur duvarı ve yollarla sınırlanmıştır. Bu vakıf bahçesinde olan yapılar ise: bir havuz, iki dolab kuyusu, mutfak ve ahırdır. Ayrıca bu meyve bahçesi Yedikule Surları'ndan Hacı Piri Mescidi'ne kadar uzanmaktadır. Hazinekar Süleyman Ağa Vakfiyesi'nde olan bahçenin sınırları Hacı Piri Mahallesi'ndeki vakıf mülkünün sınırları ve konumunun Belgrad Kilise ve Bayram Paşa Bahçesi ile sınırlı olduğunu biliyoruz. Belgrad Kilise Belgrad Kapısı'ndan 200 metre uzaklıkta surlar içinde bir kilisedir. Bugün mevcut olan Hacı Piri Mescidi kiliseye çok yakın olup, tarihi surlara paralel olarak uzanmaktadır. Ayrıca hem kilise hem de mescit Kocamustafapaşa Tepesi'nin

- Olivier, Rolin, *Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)* (Çev. Oğuz Gökmen), Ayıldız Matb. Ankara 1977.
- Whittaker, C. R. (1990) "The consumer city revisited: The Vicus and the City", *Journal of Roman Archaeology* 3. s. 110-118.
- Osmanlı Arşivi**
A.DVNS.MHM.d 32
D.BŞM 1841
EV.VKF 24/11
TS.MA.d. 6946
TT.d 759
- eteklerindedir ve ikisi de aynı irtifadadır. Aynı zamanda tarihi surlarla uzaklığı aynıdır. Belgrad Kilisesi ve Hacı Piri Camii arasında kalan bölgenin Hazinekarbaşı Süleyman Ağa Vakfı ve Bayram Paşa Vakfı tarafından mülk edinildiği anlaşılmaktadır.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, Vol.1, ed by Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).p.263.
- a.g.e. s.300.
- Bostan-ı Ramazan Çavuş karib-i Yedikule, Bostan-ı Çolak Mehmet Ağa karib-i Yedikule, Bostan-ı Hüseyin Ağa Liman .. karib-i Yedikule Kolluğu, Bostan-ı vakf-i Bayram Paşa (2 adet), Bostan-ı Hazinekarbaşı ittisalinde, Bostan-ı İsmail Paşa saray bostanı dimekle ma'ruf, Bostan-ı sandık emini Mehmet Efendi karib-i İsmail Paşa, Bostan-ı Hamamcı Hacı Abdi, karibi, Saray-ı İsmail. D.BŞM 1841 s.18-41 (15.Za.1147/ 8 Nisan 1735).
- Domenica Sestini'nin Slavonians diye tarif ettiği insanlar, muhtemelen günümüz Makadonya şehirlerinden İstanbul'a çalışmak için gelen insanlardır. Ayrıca: Faroqhi, Suraiya. "Supplying Seventeenth –and Eighteenth Century Istanbul with Fresh Produce", *Nourrir les Cités de Méditerranée: Antiquité-Temps Modernes*, (eds.) Brigitte Marin and Catherine Virlouvet, Paris: NJ: Princeton University Press, 2003, s.285.
- Kublay, Ayşe Yetişkin, *İstanbul Haritaları 1422-1922*, Denizler Kitabevi, 2009, s.118.